

Погляд філософа на проблему співвідношення людського і технічного чинників у сфері космічної техніки / І.Д. Батіна, О. В. Вознюк, М. М. Заброцький, Л. М. Овандер // Сучасні технології в аерокосмічному комплексі : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 7-9 вер. 1999 р. – Житомир, 1999. – С. 215-218.

І. Д. Батіна,
О. В. Вознюк,
М. М. Заброцький,
Л. М. Овандер

ПОГЛЯД ФІЛОСОФА НА ПРОБЛЕМУ СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЮДСЬКОГО І ТЕХНІЧНОГО ЧИННИКІВ У СФЕРІ КОСМІЧНО ТЕХНІКИ

У статті поставлена проблема співвідношення активно-маніпуляційної і пасивно-спогл дальної форм поведінки людини; розгд даєтьс їхн роль в умовах космічного польоту.

Вя статья поставлена проблема соотношения активно-манипуляторной и пассивно-созерцательной форм поведения человека; анализируется. я роль в условиях. я космического полета.

The problem of a correlation of active manipulating and passive contemplating aspects of human behaviour is set. Their role in the conditions of cosmic flight is analysed.

Положення людини в сфері космічної техніки неоднозначно. З одного боку, вона є творцем цієї техніки і, експлуатуючи її, виступає її активним початком, її "блоком керування". З іншого боку, космічна техніка, працюючи в автономному режимі, часто функціонально не залежить від її творця й у своїй теоретичній межі покликана цілком замінити людину.

Можна говорити про два напрямки розвитку космічної техніки, перший з яких виявляє можливість того, що людина згодом перетвориться в головний "технічний засіб", що забезпечує космічні польоти. Другий напрямок виявляє можливість практично повної заміни людини автоматичними засобами керування польотами.

По якому з двох напрямків буде розвиватися космічна техніка покаже час, проте від того, наскільки прозорливими ми виявимося у передбаченні даного напрямку буде залежати майбутнє місце України в співтоваристві космічних держав.

Для прояснення питання про співвідношення елементів у системі "людини-техніка", розглянемо людину як систему, спроможну функціонувати як в активному (маніпуляційному), так і пасивному (пристосувальному) режимах, що відповідає загальній класифікації систем [1].

Все, що викладається нижче, ґрунтується на спрощеності й одномірності, проте спрощені концептуальні схеми дозволяють висловити максимум інформації в найкоротший час, що відповідає ідеалу Краси, тому що відповідно до одного із її визначень, вона є тим, що "доставляє найбільшу кількість інформації за одиницю часу" (Гемстергейст).

Людська життєдіяльність диференціюється на дві полярні форми – пасивну й активну.

Пасивній формі життєдіяльності властиві такі категорії, як позитивний зворотний зв'язок, пристосування до зовнішнього середовища в процесі взаємодії з ним шляхом зміни людиною самої себе, екстравертованість, емоційно-образний, цілісний, творчо-багатозначний, невизначено-парадоксальний спосіб відображення, пізнання й освоєння світу, спроможність до співпереживання, емпатія, жіночність, сприйняття світу з повною довірою, без критичного аналізу, що відповідає стратегії опрацювання інформації правою півкулею головного мозку людини.

Активній формі життєдіяльності властиві такі категорії, як негативний зворотний зв'язок, пристосування зовнішнього середовища до людини в процесі взаємодії з ним, інтравертованість, абстрактно-логічний, дискретно-атомарний, жорстко однозначний, маніпуляційний спосіб відображення, пізнання й освоєння світу, емоційна холодність і егоцентризм, мужність, скептицизм і аналітико-рефлексивний підхід до освоєння світу, що відповідає стратегії обробки інформації лівою півкулею головного мозку людини.

Активній формі життєдіяльності, що у патологічному вираженні відповідає шизофренії (у рамках якої людина усе схематизує, класифікує, розщеплює на окремі елементи, символізує і сприймає через

призму знака, символу, схеми, догми), характерна потреба у волевиявленні, прагнення стати "Я", відокремитися із середовища свого існування, самовизначитися й в ідеалі перетворитися на самодостатній всесвіт.

Пасивній формі життєдіяльності, що у патологічному вираженні відповідає циклічним неврозам, маніакально-депресивним психозам (у рамках котрих людина прагне тоталізувати світ, репрезентувати його у виді надцінної уяви або ідеї), характерна потреба злитися з зовнішнім світом, утратити "Я" (стати "не-Я"), перетворитися на супутник якогось соціального "світила", стати інтегральним елементом Всесвіту.

Якщо пасивній формі життєвої активності властива потреба в умиротворенні (через підвищений рівень тривожності внаслідок підвищеного життєвого і пристосувального тону), прагнення віддатися і стати об'єктом маніпуляції зовнішніх сил, знеособитися і включитися в гру соціальних сил у якості пасивного початку, то активній формі життєвої активності властива потреба в агресії, прагнення маніпулювати, управляти об'єктами зовнішнього середовища, потреба у самовираженні, у включенні в орбіту свого "Я" гри світових стихій.

Пасивна й активна форми життєвої активності в чистому виді зустрічається вкрай рідко й в ідеалі повинні гармонічно сполучитися в рамках однієї людини, як це має місце на рівні органічному, де пасивній формі відповідають енерговитрачальні функції (симпато-адреналінова система, дисиміляторні процеси, симпатичний відділ вегетативної нервової системи, нервові процеси збудження, перша сигнальна система, права півкуля головного мозку), а активній формі більш властиві енергонакопичувальні функції (трофотропні, асиміляторні процеси, парасимпатичний відділ вегетативної нервової системи, нервові процеси гальмування, друга сигнальна система, ліва півкуля головного мозку).

Відомо, що істоти, котрі займають верхні щабелі ієрархії тваринних співтовариств, характеризуються слабо вираженими пристосувальними реакціями, що виявляється в тому числі і на рівні гармональному. Низький рівень тривожності, "твердошкірість", холодноемоційність дозволяє особинам, яким притаманні ці якості, досить успішно боротися за виживання у тваринному світі. У соціальному світі дана схема інтерпретується неоднозначно. Тут людина включається одночасно як у пасивні, так і активні форми освоєння світу, тому що вона одночасно може бути студентом, начальником, жінкою, матір'ю, покупцем у черзі...

Еволюція людини як у плані індивідуального, так і видового розвитку йде від стану "не-Я" (характерного для дикуна і дитини) до стану "Я", властивого дорослій людині. Потім, по мірі старіння, людина поступово наближається до пасивного стану "не-Я" дитини, тобто "повертається до початків", але на більш високому рівні розвитку, тому що тут, в ідеалі, повернення до стану дитини з її безпосередністю і пластичністю психіки здійснюється на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого дорослою людиною через активну життєву позицію за допомогою вміння "Я" маніпулювати об'єктами зовнішнього світу, за допомогою включення зовнішнього світу у людський внутрішній духовний світ і спроможності бути співпричетним цьому світу (інтровертованість), за допомогою волі й агресивності як засобу підтримувати межу між "Я" і "не-Я", внутрішнім і зовнішнім (воля, як свідчать дослідження, реалізується у сфері функцій лівої півкулі мозку, які співвідносяться саме з активною схемою життя). Тобто у старому віці природним чином готується психофізіологічний ґрунт для інтеграції "Я" і "не-Я", з'єднання дитини і дорослого в одній особі, сполучення художника і мислителя, маніпулятора і споглядача.

З позиції вищевикладеного стає зрозумілим, на якій основі будується взаємодія людини і комп'ютеризованих засобів забезпечення польотів. Існує ряд публікацій (наприклад у "Психологічному журналі" за 1993–1997 роки), присвячених розгляду психологічних рис операторів ПК, де ідеї, висловлені вище, знаходять певне підтвердження. Дійсно, "круті" комп'ютерні програмісти відрізняються, завдяки маніпуляційному характеру своєї діяльності, агресивністю і інтровертованістю, заглибленням у себе, свій внутрішній світ, розвитком "Я", відкрystalізованим егоцентричним комплексом, тенденцією до однозначних рішень, бажанням маніпулювати об'єктами зовнішнього середовища. Найбільш опукле вираження поведінкової ідеології операторів ПК ми знаходимо в діях хакерів і кракерів, асів комп'ютерного світу, піднявши комп'ютерні дії до рівня високого, хоча і руйнівного, мистецтва. Вони характеризуються тим, що досягли певної вершини розвитку комп'ютерної свідомості, дійшли в процесі шліфовки свого "Я" до певного логічного завершення, досягли "насичення" особистих егоцентричних програм. Про це говорить їх (хакерів і кракерів) витончена агресивність, прагнення тепер уже не просто маніпулювати, а й руйнувати комп'ютерні об'єкти, садистичним чином насолоджуючись зробленим ефектом.

Зробимо висновки. У ідеалі людина, що експлуатує космічну техніку, повинна гармонічним чином сполучати активно-маніпуляційну і пасивно-споглядальну життєві позиції, тому що розвиток першої позиції чреватий розгортанням агресивно-егоцентричних програм поведінки, що, за відомих причин, дуже небезпечно у космічному польоті. Більш того, сполучення двох полярних позицій потребує не тільки визнання важливості пасивно-споглядального стану в житті людини, але й уміння працювати з цим станом в умовах космічного польоту, характерною рисою якого є так звана сенсорна депривація (недостатність), котра активізує саме пасивно-споглядальні механізми психіки, що супроводжується емоційною лабільністю, "відкритістю" [2], активізацією процесів уявлення [3].

Література:

1. *Карташев В. А.* Система систем. – М.: Прогресс-Академия, 1995.
2. Психологические проблемы космических полетов. – М.: Медицина, 1989. – С. 35.
3. *Лебедев В. И.* Личность в экстремальных условиях. – М.: Политиздат, 1989. – С. 159.

БАТИНА Ірина Дмитріївна – кандидат філософських наук, заступник директора Музею космонавтики м. Житомира з наукової роботи.

ВОЗНІЮК Олександр Васильович – філософ, вчитель СШ № 3 м. Житомира.

ЗАБРОЦЬКИЙ Михайло Михайлович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології Житомирського обласного інституту удосконалення вчителів.

ОВАНДЕР Лев Миколайович – доктор фізико-математичних наук, професор завідувач кафедри фізики Житомирського інженерно-технологічного інституту.